

בס"ד, י"ז תשרי התשפ"ז

בכורות י' – טומאת אוכלים בפטר חמור, הנאה אחרי עריפה ופדיון בפחות משקל

שאלות:

1. אלעד שחט פטר חמור כדי להתאמן בשחיטה. הבשר יכול לקבל טומאת אוכלים?

טומאת אוכלים בבשר פטר חמור

- בסוף הדף הקודם ראינו את המחלוקת האם דברים אסורים, כמו עגלה ערופה, פטר חמור ובשר בחלב, מקבלים טומאת אוכלים, שאם נגע בהם שרץ הם יכולים לטמא אוכלים אחרים. רבי שמעון סובר שלא, רבי יוחנן הסביר שהסיבה היא שאי אפשר להאכיל אותם לאחרים (לגוי), חוץ מבשר בחלב, שמקבל טומאה כי הייתה לו שעת הכושר (היה ראוי לאכילה לפני שהתבשל).
הגמרא שואלת: אם הטעם של רבי שמעון הוא שאי אפשר להאכיל אחרים, למה בבשר בחלב הוא צריך את הסיבה של שעת הכושר, הרי רבי שמעון סובר שבשר בחלב מותר בהנאה ואפשר להאכיל אותו לגוי? הגמרא עונה שהוא אמר שתי סיבות נפרדות: בשר בחלב מותר בהנאה (הברייטא אומרת שהוא לומד בגזירה שווה מטריפה שהוא אסור באכילה ומותר בהנאה), ולכן אפשר להאכיל אותו לגוי, ובנוסף הייתה לו שעת הכושר.
- רבה אמר שגם רבי שמעון מודה שאחרי עריפה פטר חמור אסור בהנאה. והוא מנסה להוכיח את דבריו מהברייטא הזו, אם אחרי עריפה הוא מותר, הברייטא הייתה צריכה לשנות שרבי שמעון מודה שגם פטר חמור מקבל טומאת אוכלים!
הגמרא דוחה את ההוכחה של רבה: כי הברייטא עוסקת כשלא חשב עליו לאכילה, וזה המצב הרגיל של פטר חמור, ואם חשב עליו הוא מקבל טומאה גם לדעת רבי שמעון כי הוא מותר בהנאה ואפשר להאכילו לאחרים.
הגמרא שואלת: אם לא חשב עליו, למה חכמים מטמאים אותו? ועונה שהטעם, כמו שאמרו לפני רב ששת, הוא "איסורו חישובו". מאחר והתורה אסרה לאכול אותו זה מחשיב אותו כאוכל לגוי.
הגמרא מקשה על "איסורו חישובו" משלוש משניות שמהן עולה שנבלה אסורה צריכה מחשבה כדי להיטמא, ואם האיסור היה מחשיב אותה, המחשבה מיותרת!
את שתי המשניות הראשונות אפשר להעמיד כרבי שמעון, שלא אומר "איסורו חישובו". בשלישית מדייקים שנבלת בהמה טמאה צריכה מחשבה, אבל הסיפא שלה היא של רבי שמעון, ולכן הרישא היא של חכמים, ואי אפשר להעמיד אותה כמוהו.
אלא רבה אמר שלכולי עלמא לא אומרים "איסורו חישובו". לכן אם ערף אותו סתם, גם חכמים מודים שלא מקבל טומאה, והברייטא עוסקת כששחט אותו כדי להתלמד (לתרגל הלכות שחיטה). חכמים סוברים שהשחיטה הזו הופכת אותו לאוכל, ורבי שמעון סובר שלא.
- הגמרא מנסה להוכיח שזו מחלוקת דומה למחלוקת נימוס ורבי אליעזר בשוחט עורב להתלמד: נימוס סובר שדמו מכשיר כמשקה אוכלים אחרים לקבל טומאה, אבל את הבשר של העורב עצמו צריך לחשוב עליו לאכילה, אחרת הוא לא נחשב אוכל. רבי אליעזר אמר שדם שחיטה מכשיר תמיד, גם את העורב עצמו בלי מחשבה, כי איסורו

מחשבו (לא במובן של איסורו שראינו קודם אלא שהשחיטה להתלמד שלא נחשבת לשחיטה טובה נקראת איסורו – רבינו גרשום).

- הגמרא דוחה את הניסיון: כי ייתכן שרבי אליעזר מכשיר את העורב רק כי יש בו קצת סימני טהרה ולכן הוא נחשב אוכל, ובחמור אין. סימני טהרה נחשבים, כמו שרבי שמעון אמר על גמל וארנבת בברייטא שראינו לעיל. (אם ככה, גם שחיטה בטעות כמתעסק מכשירה, והברייטא נקטה שחיטה להתלמד כדי להשמיע את דעת נימוס, שאפילו שחיטה להתלמד לא הופכת את הבשר לאוכל.) לכן אין הוכחה שהמחלוקת בפטר חמור דומה לזו.

2. אחרי שדוד ערף פטר חמור שלא נפדה, מותר לו ליהנות ממנו?

הנאה מפטר חמור אחרי עריפה

- הגמרא מקשה על רבה שאמר שרבי שמעון מודה בפטר חמור שנערף שהוא אסור בהנאה, מברייטא שאומרת שמי שלא רצה לפדות עורף את פטר החמור בקופיץ מאחוריו וקובר אותו, ואסור בהנאה, שרבי יהודה אסר, ורבי שמעון מתיר! הגמרא עונה שהברייטא מדברת על איסור הנאה בחיים בלבד, ולא לאחר עריפה. הגמרא מקשה שהסיפא של הברייטא (לא ימיתנו בקנה או במגל, ואסור בגיזה ועבודה) עוסקת ממש בפטר חי, ולכן הרישא לכאורה מדברת על מת! הגמרא עונה שהרישא עוסקת באיסור הנאת דמיו (מכירה והשכרה לאחרים) והסיפא באיסור הנאת גופו (גיזה ועבודה), וצריך להשמיע את הדין בשניהם כי אם הייתה נאמרת רק הנאת דמיו, היה מקום לחשוב שרבי שמעון מודה שהנאת גופו אסורה, ואם הדין היה נאמר רק בהנאת גופו, היה מקום לחשוב שרבי יהודה מודה לרבי שמעון שהנאת דמיו מותרת.

- גם רב נחמן אמר בשם רבה בר אבוב שרבי שמעון מודה שאחרי עריפה פטר חמור אסור, והוא מנסה להוכיח מברייטא שלומדת בגזירה שווה "עריפה" "עריפה" מעגלה ערופה שגם פטר חמור אסור בהנאה אחרי עריפה. הגמרא מבררת שלכאורה הברייטא היא לא כרבי יהודה שהרי לדעתו האיסור כבר בחיים! אלא היא בודאי כרבי שמעון. אבל רב ששת אמר לרב נחמן בשם רב ספרא שהברייטא כן יכולה להיות כרבי יהודה, והיה מקום לחשוב שהעריפה מתירה את פטר החמור בהנאה כמו הפדיון (כי כתוב "וְאִם לֹא תִפְדֶּה וְעֵרְפְּתוֹ"), ולכן התורה מלמדת שלא. רב נחמן מנסה להוכיח גם מברייטא אחרת בשם לוי שאומרת שהבעלים "הפסיד ממנו של כהן, לפיכך יופסד ממנו" (כי בית דין יכריח אותו לערוף): אם היא כרבי יהודה, הפטר ממילא מופסד כי הוא אסור בהנאה כבר מחיים, ממילא מוכח שרבי שמעון סובר שפטר החמור אסור בהנאה לאחר עריפה! אבל הגמרא דוחה את הניסיון: כי אפשר להסביר אותה גם כרבי יהודה, שההפסד שעכשיו מפסיד הכל הוא ההפרש בין שווי החמור לשווי השה שהיה נותן, וגם כרבי שמעון מבלי שהוא אסור בהנאה כי ההפסד הוא ירידת שווי החמור כשהוא מת, למרות שהנבלה מותרת בהנאה.

גם ריש לקיש אמר שרבי שמעון מודה שאחרי עריפה הוא אסור, אבל רבי יוחנן או רבי אלעזר אמר שעדיין זו מחלוקת.

- הגמרא מביאה גירסה אחרת לדברי רב נחמן שהם נאמרו על משנה שאומרת שהמקדש אישה בפטר חמור לא מקודשת (כי הוא אסור בהנאה), הגמרא מבררת אם המשנה הזו

היא לא כרבי שמעון, ורב נחמן אמר בשם רבה בר אבונה שהיא גם כדעתו והיא עוסקת בפטר חמור אחרי עריפה, ולדברי הכל הוא אסור. ובלשון אחרת, הגמרא מקשה שהמשנה היא לא כדעת אף אחד מהתנאים, כי אם היא כרבי שמעון, האישה הייתה מתקדשת בכל הפטר שכולו מותר בהנאה, ואם כרבי יהודה, היא הייתה מתקדשת לפחות בהפרש שבין שווי החמור לשווי השה. רבה בר אבונה תירץ בשם רב שהיא כרבי יהודה, ומדובר בפטר חמור ששווה שקל בלבד, כך שאין הפרש, והוא סובר כרבי יוסי בר יהודה שאין פדיון פחות משקל.

3. אבנר פדה פטר חמור בשה קטן שלא שווה הרבה. הפדיון תקף?

שווי השה בפדיון פטר חמור

- הגמרא הביאה ברייתא שלומדת מהכפילות "תפדה" "תפדה" שפודים מיד (גם בתוך שלושים יום) ובשווי כלשהו, ורבי יוסי בר יהודה אמר שאין פדיון פחות משקל. הגמרא שואלת שהלימוד הזה פשוט, ועונה שהיה מקום לחשוב שפטר חמור שהוקש לבכור אדם ("אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבנהמה הטמאה תפדה") ולכן הוא נפדה רק אחרי שלושים יום ובחמישה סלעים. הגמרא מקשה על רבי יוסי בר יהודה: אם החמור הוקש לבכור אדם צריך חמישה סלעים, ואם לא הוקש, מניין לו שקל! ועונה שרבא אמר שהוא לומד מהפסוק בערכין "וכל ערךך יהיה בקשקל הקדש" שכל דבר שמעריכים לצורך פדיון לא יהיה פחות משקל.

בתחילת הדף הבא הגמרא אומרת שחכמים, שחולקים על רבי יוסי בר יהודה, אמרו שהפסוק "וכל ערךך" נאמר בהשג יד (על פי אשר תשיג ידו), כלומר בנודר ערך שאין לו כסף, ולא לעניינים אחרים. רב נחמן פסק כחכמים, ורב יוסף פירש שפודים אפילו בשה כחוש ששווה מעה.

רבא אמר שזה הדין של המשנה שאמרה לגבי השה 'גדול וקטן', הגמרא משמיעה שבכל זאת יש חידוש בדברי רב יוסף שאפילו כל כך מעט כמו מעה, ואפילו שה כחוש.